

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СОЦИАЛДЫК ИШТЕРДИН ТАРЫХЫ
ИСТОРИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В КЫРГЫЗСТАНЕ
HISTORY OF SOCIAL WORK IN KYRGYZSTAN

*Акыев Н.Т. – окутуучу, ЖАМУ
профессор Ш.М.Ниязалиев атындагы
“Философия жана гуманитардык илимдер” кафедрасы.*

Аннотация: Бул макалада октябрь революциясынан кийинки мезгилдеги социалдык абал жөнүндө сөз болуп, кээ бир тарыхый фактылар мисал катары көрсөтүлдү. Социалдык саясат мамлекеттин негизги саясатынын бири болуп саналгандыктан, илимий анализге алуу дайыма актуалдуу экендиги белгиленди.

Аннотация: В этой статье рассмотрено социальное положение постреволюционного периода, а также в виде примера предложены некоторые исторические факты. Социальная политика считается одним из основных политик государства, поэтому научный анализ всегда остается актуальным.

Annotation: In this article, the social situation of the post-revolutionary period is considered, and some historical facts are offered as an example. Social policy is considered one of the main policies of the state, so scientific analysis is always relevant.

Ачык сөздөр: социалдык абал, социалдык саясат, коом, эволюция, революция, үй-бүлө, жетимдик, социалдык проблема.

Ключевые слова: социальное положение, социальная политика, общество, эволюция, революция, семья, сиротство, социальная проблема.

Key words: social position, social policy, society, evolution, revolution, family, orphanhood, social problem.

Азыркы күндө байыркы тарыхка көңүл буруу жанданууда. Анткени элдин келечегин аныктоодо өз тарыхын тактоо өтө чоң зарылдык болуп саналат. Мындай максатты ишке ашырууда социалдык абалдын тарыхы да чоң кызыгууну жаратат. Анткени социалдык маселелер адамзат менен бирге жаралып, бирге жашайт. Ошого байланыштуу бул жааттагы маселелер дайыма актуалдуу болуп, илимий изилдөөгө муктаж экендиги белгилүү.

Көптөгөн эмгектерде социалдык иштердин тарыхы ар түрдүү маани-мазмунда берилет. Бүгүнкү күндө социалдык иштердин тарыхынын жаңы формалары пайда болууда. Мындай көрүнүштөр ага илимий баа берүүнү талап кылат жана социалдык иштердин Кыргызстандагы калыптануусунун башатына, тарыхына кайрылууга түртөт.

Социалдык иштердин башатын жана өнүгүү этаптарын, калыптануу тарыхын изилдөөнүн практикалык мааниси да чоң.

1920-30-жылдардагы алгачкы социалистик кайра куруулардын алкагындагы социалдык багыттагы тарыхтын маселелери экономика, тарых, демография илимдеринде учкай каралып келгендиги жалпыга маалым. Алсак, бай фактылык материалдар менен коштолгон мындай мүнөздөгү изилдөөлөр белгилүү окумуштуулар А.Г.Зима, Б.Чокушевдердин Кыргызстандагы Октябрь революциясынын жана граждандык согуштун тарыхына арналган эмгектеринде¹ орун алган. Аталган этапта кыргыз окумуштуулары

¹ Зима А. Г. Победа Октябрьской революции в Киргизии.- Фрунзе, 1966; Чокушев Б.Г. Классовая борьба и упрочение Советской власти в киргизских аилах 9 1918-1924 гг.)- Фрунзе, 1970.

тарабынан революциядан кийинки мезгилдердеги алгачкы социалистик кайра куруулардын кызуу изилдөөгө алынышы бул багыттагы илимий жалпылоолордун деңгээлин жаңы баскычка көтөргөн. Аталган эмгектерде бай фактылык материалдар камтылганы менен «социалистик революциянын» кемчиликтери, кесепеттери жаап жашырылгандыгын, изилдөөчүлөрдүн мурдагы тарыхнаамалык чектен чыга алышпагандыгын белгилөөгө болот деп жазган белгилүү окумуштуу Т.Кененсариев. Андан ары аты аталган окумуштуу совет бийлигин орнотулуусу менен пайда болгон социалдык өзгөрүүлөр кыргыз тарыхчылары Б.Байбулатовдун, М.С. Джунусовдун, С.И. Ильясовдун, К. Исаевдин, О. М. Мусабековдун, В. П. Шерстобитовдун, ж.б.² эмгектеринде кеңири чагылдырылган. Аталган эмгектерде негизинен совет бийлигинин орношу менен социалдык чөйрөдө олуттуу өзгөрүүлөр болгондугу пропагандаланган. Мындай көз караштар дээрлик советтик мезгилдеги изилдөөлөргө таандык деп айтууга болот.

Соңку мезгилде гана социалдык иштер институтунун киригизилүүсү менен социалдык иштердин нукура методологиялык негиздерин, тарыхын изилдөөнүн зарылчылыгы келип чыкты деген окумуштуу алгачкылардан болуп автордук коллектив тарабынан «Социальная работа в Кыргызстане»³ аттуу эмгек пайда болду дейт. Мында авторлор социалдык иштердин жалпы дүйнөлүк масштабдагы калыптануу тарыхына учкай гана кайрылышып, анын теориялык-методологиялык өнүктөрүнө токтолушкан. Көз карандысыздык эместик доорундагы айрым тарыхый изилдөөлөрдө социалдык багытты коргоо реформасы социалдык саясаттын алкагында каралып социалдык иш деген түшүнүк учурабагандыгын белгилейт.

Социалдык иштердин өлкөбүздө калыптануу маселеси боюнча өзүнчө илимий эмгектер жокко эсе экендиги изилдөөчүлөр тарабынан көп эле айтылып келет. Анын айрым аспектиери социалдык тарых, социалдык саясат, социалдык коргоо жана социалдык иштер боюнча эмгектерде, укуктук адабияттарда орун алгандыгына токтолгон Т. Кененсариев [5.6] аталган *маселенин изилденүү деңгээлин* анализдөөдө ага нукура социалдык иштердин өнүгүндө баа берүүлөр дээрлик жок экендигин белгилөөгө болот. Ошондой болсо да бул өксүктөрдү жоюу боюнча аракеттер жүргүп жаткандыгын байкоого болот. Алсак Т. Кененсариев, Э.Авазовдун «үй-бүлө жана социалдык иштер». (Ош-1998) аттуу окуу усулдук колдонмосу; Э. Авазовдун «Социалдык иштердин тарыхы жана теориясы. Лекциялардын кыскача курсу (Ош.-2002) аттуу усулдук эмгектеринин жарыкка чыккандыгын белгилөөгө болот. Демек социалдык иштердин тарыхын изилдөө бүгүнкү күндүн орчундуу темасы экендигин жогорудагы окумуштуулардын пикирлери айгинелеп турат.

Эми Октябрь төңкөрүшүнөн кийинки социалдык иштер Совет өкмөтүнүн официалдуу саясатынын составдык бөлүгүнө айлангандыгына токтолоюн. Тарыхта белгилүү болгондой жеке менчик, кайрымдуулук мекемелери жана диний соопчулук уюмдарынын иштери өкмөт тарабынан колго алынып, көзөмөлдөө күчөтүлгөн. Эл Комиссарлар Совети турган совет өкмөтү жашоосунун биринчи күнүнөн тартып эле большевиктер партиясынын камсыздандыруу программасын жүзөгө ашырууга киришкен. Негизинен аталган программа жумушчулардын эмгекке жарамдуулугун жоготкон бардык учурларда, жумушсуздук убагында мамлекеттин же жумуш берүүчүлөрдүн эсебинен жумушчуларды камсыздандыруу маселесин камтыган. Бул

² Джунусов М. С. О некапиталистическом пути развития киргизского народа к социализму.-Ф., 1958.

Ильясов С. Победа социалистических отношений в сельском хозяйстве Киргизии.-Ф., 1961;

³ Рысалие в И.З., Усенова В.У., Орозалиев Э.С. Социальная работа в Кыргызстане(теория и практика)-Б.-2000.

маселе 1912- жылдагы Думанын жыйынында каралып, бирок турмушка ашырылбай келген. 1917-жылдын 13-ноябрында совет өкмөтү өзүнүн алгачкы расмий билдирүүлөрүнүн катарында «Социалдык камсыздандыруу жөнүндө» аттуу алгачкы декретти жарыялаган. Социалдык камсыздандыруу функциясын депутаттардын жергиликтүү совети аткарган. 1918-жылдан тартып Социалдык камсыздоо боюнча комиссариат түзүлүп, биринчи комиссар болуп А.М.Коллонтай дайындалган. Бирок көп узабай эле идеологиялык жактан туура эмес деп табылып, социалдык камсыздандыруу түшүнүгү социалдык камсыздоо менен алмаштырылган. Анткени социалдык камсыздандыруу «буржуазиялык укуктун» калдыгы катары каралган. Жарандык согуштун аякташы жана жаңы экономикалык саясаттын ишке ашырылышы менен социалдык камсыздоонун жаңы этабы башталган.

Октябрь төңкөрүшү социалдык чөйрөдөгү терең өзгөрүүлөргө алып келгендиги жогоруда белгиленди. Советтик коом таанууда алар "доордук", улуу тарыхый мааниге ээ болгон көрүнүш катары каралган. Совет бийлигинин доорунда, айрыкча, 60-80-жылдары социалдык өнүгүүдө белгилүү жетишкендиктер болгондугун танууга болбойт. Бирок, бул жетишкендиктер үчүн эл тарабынан төлөнгөн баа өтө жогору болгон. Революциянын негизинде пайда болгон көп социалдык процесстер тарыхый адекваттуу эмес экендиги айкын болду. Алар тарыхый-табигый прогресстин эволюциясын бузушуп, цивилизациялык өнүгүүнүн негиздерин үзгүлтүккө учуратышкан.

Октябрь төңкөрүшүнөн кийинки доордогу социалдык процесстердин өнүгүү мүнөзүнө большевиктик социалдык саясаттын идеологиялык негиздери белгилүү таасирин тийгизген. Ошондой эле экономика, чарбалык эсептин киргизилүүсү кайрадан социалдык камсыздандыруу системасын калыбына келтирүүнү күн тартибине койгон. Муктаждарга жардам берүү үчүн дыйкандардын өз ара көмөктөшүүчү комитеттери түзүлгөн. Мындай комитеттер майыптарга, кызыл аскерлердин үй-бүлөлөрүнө, жетим-жесирлерге жардам беришкен. Кийинчерээк аталган комитеттер колхозчулардын өз ара көмөктөшүү кассаларына айланган. Жаңы түзүлгөн уюмдун негизги милдеттеринин катарына карылардын, балдардын үйлөрүн түзүү, муктаждарга каржылык жана натуралай жардамдарды көрсөтүү, майыптарды ишке жайгаштыруу маселелери да кирген.

Түрк БАКтын (Түркстан борбордук аткаруу комитети) балдардын жашоосун жакшыртуу боюнча биринчи комиссиясы 1922-жылдын июнунда түзүлгөн. Балдар иши боюнча комиссиянын биринчи алгылыктуу иш чарасы болуп 1922-жылдын ноябрь айынын биринчи күндөрүндө, «Балдарга жардам берүү жумалыгын» өткөрүү пландалган. Анын натыйжасында балдар мекемелери үчүн Түркстан боюнча 450 миңге жакын рубль топтолгон. Бул каражаттар ачкачылыктан жабыр тартышкан качкындардын балдарынын интернаттарына жөнөтүлгөн.

1922-жылдын декабры-1923-жылдын январында Балдар комиссиясы өздөрүнө керектүү каражаттарды табуу ишин жүргүзгөн. Ал үчүн бардык мүмкүнчүлүктөрдү жада калса коммерциялык операцияларды жасоону да колдонушкан. Ушул мезгилде Ташкенттеги интернаттардагы ачка балдарга 4000 кийим кечек жана жетим балдарга, жарым жетимдерге берилген.

«Агартуу жумалыгында» Ачка калгандарга жардам берүүнүн Борбордук коитети менен биргеликте балдар комиссиясы Саламаттыкты сактоо Элкомунун жана Агартуу Элкомунун балдар мекемелерине 16 миң аршин (акча бирдиги) мануфактура берген.

1923-жылы май айында «Багар көрөрү жок жана оорукчан балдардын жана Энелик менен балалыкты коргоо жумалыгы» өткөрүлгөн. Ушул мезгилдер ичинде Балдар комиссиясы «мамлекеттин жардамысыз» өзүнүн демилгелери менен балдар мекемелерин коргоо үчүн 1 млн. рубль өлчөмүндө каражат таап иштеп турган. Бирок каражаттын

жетишсиздиги Балдар комиссиясын көчө балдарын интернаттарга жайгаштырууга толук мүмкүнчүлүк бербеген.

Түркстан Республикасынын өкмөтүндө жеткиликтүү каражат болбогон, ал эми борбордук бийлик болсо крайдын социалдык маселелерин чечүү үчүн бюджеттен болбогон ассигнованиелерди бөлгөн.

Демек Советтик тарыхтын барактарын ачуу менен социалдык абалдын тарыхы жогорудагыдай көрсөткүчтө болгондугуна күбө болдук. Социалдык абалдын кескин начарлоосу, татаалдашуусу революциянын кесепеттери менен байланышта экендиги айтпаса да маалым. Бирок доордун алмашуусу оорлогон социалдык абалдын кандайдыр бир өнүгүүгө багыт алгандыгын да тарыхтын андан аркы эволюциясынан кезиктиребиз. Анткени жашап жаткан коомдук системаны түп тамырынан өзгөртүп, экинчи жаңы системаны алып келген Октябрь революциясы социалдык абалга биринчи орунда көңүл бураары айдан ачык көрүнүп турган. Ошондуктан революция жеңген алгачкы мезгилде социалдык абал начар болуп, социалдык иштин тарыхы ошол көрүнүштү чагылдырып жазганына карабастан, өнүгүү батындагы таасирлери да өтө чоң болгондугун айта кетүүбүз абзел. Сөзүбүз далилдүү болуу үчүн Г.Т.Токтогулова өзүнүн илимий эмгегинде [6.30] Октябрь революциясынан кийинки мезгилдеги агартуунун абалы жана прогрессивдүү таасирлери жөнүндө көп ирет баса белгилеген. Жыйынтыктап айтканда Кыргызстандагы социалдык иштин тарыхын илимий өңүттө изилдөө бүгүнкү күндүн зарылдыгы экендигин баса белгилеп кетким келет.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Зима А. Г. Победа Окябрьской революции в Киргизии.- Фрунзе, 1966;
2. Чокушев Б.Г. Классовая борьба и упрочение Советской власти в киргизских аилах 9 1918-1924 гг.)- Фрунзе, 1970.
3. Джунусов М. С. О некапиталистическом пути развития киргизского народа к социализму.-Ф., 1958. Ильясов С. Победа социалистических отношений в сельском хозяйстве Киргизии.-Ф., 1961;
4. Рысалие в И.З., Усенова В.У., Орозалиев Э.С. Социальная работа в Кыргызстане(теория и практика)-Б.-2000.
5. Т. Кененсариев, Э. Авазов “Үй-бүлө жана социалдык иштер” Ош, 1998.
6. Г.Т.Токтогулова “ХІХ кылымдын аягы ХХ кылымдын башындагы кыргыз элинин агартуучулук ойлорунун философиялык анализи” //диссертация на соискание ученой степени кандидат философских наук // Бишкек 2007,жыл.